

Տարեկան 10 րուբլի, մեկ ամիսը՝ 6 րուբլի, երեք ամիսը՝ 3 ր. 50 Կ.
ամիսը՝ 1 ր., հատուկ 5 Կ.
Բաժանարար գրքում են թիֆլիսում միմյան խմբագրատանը:

Խմբագրություն հասցեն Тифлис. Редакция „Нор-Даръ“
Կամ Tillis. Rédaction „Nor-Dar“.

Խմբագրությունը բաց է ամեն օր (բացի առիթներից) ժամը 9-ից
մինչև 3-ը: Ցայտարարությունները ընդունում են տասն լեզուներ
Ցայտարարությունների բառերն չեն կրկնվում երբ համար կրկնապատիկ

ԲՈՒՆԴԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Առաջնորդող. — Գիտնականների
արշավանքը մեր երկրում:
Քրոնիկոն. — Լուրեր:
Մի պոետի Գերբեզի շուրջը:
Քաղաքական. — Ռուս-ֆրանսիա-
կան դաշնակցությունը: Մուրադ Բեյ:
Խառն լուրեր:
Հեռագրեր:
Քանադայի քաղաք. — Գնանքի և
գրականության մանրություններ:
Տեղական տեղեկություն:
Ցայտարարություններ:

Թիֆլիս, 29 օգոստոսի, 1897 թ.
ԳԻՏՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵՐՈՒՆԵՐԻ
ԵՐԿՐՈՒՄ

Մյուս Թիֆլիսի փոփոխությունը
անցնողը, կուրսերը և այլ հասարա-
կական տեղեր յաճախողները կրճատ-
վելու միտքով ընդհանրապես կուրս-
վաքի ուղիներով: Գրանք մեծ մա-
սմբ կուրսվաքի գիտնականների և
գիտություն ծառայող մարդիկ են,
որոնք մեր երկրում հետաքրքրու-
թյուն են ցուցնում երկրի տեսնելու,
գիտելու իրեն ուղիները կամ ու-
սումնասիրելու, ծանոթանալու մեր
երկրի հետ շատ և շատ կողմերից:
Եկան, գնացին և գտնում են
Թիֆլիսում Մոսկովայի բժշկական
կոնգրեսին մասնակցող շատ բժիշկ-
ներ, դրանց թվում և գիտնականի
հռչակ ստացած բժիշկներ: Ըստով
Թիֆլիսում կըլինին մեր երկրի
տեսնելու և ուսումնասիրելու հա-
մար գեոլոգիական կոնգրեսին մաս-
նակցող գիտնականներ:

Սա ուրախալի երևույթ է և ա-
պացույց առաջադիմության: Ան-

շուշտ այդ գիտնականների արած
ճանապարհորդությունը և դրանց
ստացած տպավորությունները և
հաշտած տեղեկություններն թե մեզ
և թե Եվրոպայի համար օգտակա-
ր են: Այդպիսով Գիտությունը մեծ
երազանք է, իսկ Եվրոպայի համար
Գիտությունը այլևս մի վայրկյան, ան-
յայտ և անմատչելի երկիր չէ
մնում: Այդ շնորհիվ, այդ մոտի-
կությունից պիտի օգտու է Եվրոպան
և մեր երկրի առաջադիմությունը
ըստ ամենայնի առկա արագ և ա-
ռիկ կանոնադրված աշխատա-
նայ միաժամանակ և զարկ տալով
մեր երկրի արդիւնաբերության և
առևտուրին:

Նոր չէ, որ մեր երկրի տեսնե-
լու և ուսումնասիրելու են գալիս
կուրսվաքի գիտնականներ: Մենք մի
տասնութհիսն տարի առաջ ունեցել
ենք Թիֆլիսում և հնագիտության մի
կոնգրես, որին մասնակցել են ի
միջի այլոց ամեն տեղ յարգուած և
մեծանուն Բերլինի պրոֆեսոր Վիր-
խովը, — բայց այժման երկրորդ
այսինքն այսպիսի կուրսվաքի գիտ-
նականների մեր երկրի այցելելը
նոր և ուրախալի երևույթ է: Նոր
է նրա համար, որովհետև գիտնա-
կանները չափազանցապես, առանց
պաշտօնական հրաւերի են գալիս
յոժարական, և ուրախալի է, որով-
հետև մեծ թվով են գալիս և մեր
երկրի շատ կողմերը ուսումնասի-
րելու են գալիս:

Եւ այդ նոր և ուրախալի երե-
ւույթը պարտական էր ճանապարհ-

ների հաղորդակցության գիտու-
թյանը:

Գարգիլի ճանապարհները, երկա-
թուղիները մոտենում են երկրի
միմյան, և երթևեկությունը կեն-
դանի պահպանում:

Տուրք երկրի երկաթուղիներ և
հաղորդակցության համար պահա-
նած գիտությունները և գրքեր երկ-
րի մամուլը ցանկալի պայմաններ
մէջ, կրտսնէր որ այդ երկրի
կիսալայրենի գրությունից շատ
շուտ կըլինար լուսավոր, եւ-
րոպական գրություն:

Գնաճառար ճանապարհները, այլև
երկաթուղիները, ինչպէս և մամու-
լը երկրի լուսավորության և բար-
դաւաճման գործում գորաւոր գոր-
ծունք են:

Մի տարբեր տարուց յետոյ
Գիտությունը պատած կըլինի երկա-
թուղիներով, Գարսիստանը և մեզ
հարան թշուառ Հայաստանը, և
ասիական Թուրքիան էլ կունենան
երկաթուղիներ, այն ժամանակ Ա-
րևելքի լուսավորությունը առկա մեծ
բայերով առաջ կըլինանայ:

Այս վերջին շարաթի Թիֆլիսի
առաջնակարգ հիւրանոցները մտնո-
ղ պիտի կարծէր, որ Եվրոպայում
է, մասնաւորապէս Գերմանիայում:
Լեզուն, խօսակցությունը ֆրանսի-
ական, առկա շատ գիտնականներ
էր, շարժումներ, վիճարկումներ կեն-
դանի, թարմ, հոսանքով, կատա-
րակալ կուրսվաքի:

Եւրոպայի այդ գիտնականները
մեր երկրում իրենց տեսածից, ի-

մացածից, սովորածից և ստացած
տպավորություններից, վերադառ-
նալով իրենց հայրենիքը, Եվրոպա-
յի գնադան կուրսները, անտարա-
կոյ բաժին կըհանեն իրենց հայ-
րենակիցների համար, և այդպիսով
ընդհանուր հետաքրքրություն
առաւելալ կըլինայ մեր սիրուն,
ընտանեւոր հարուստ երկրի:

Մեզ համար հետաքրքրական է
անշուշտ թէ ինչ տպավորության
տակ, ինչ տեսած, և ինչ իմացած
պիտի վերադառնան Եվրոպայի
մեր հիւրերը:

Չառ բան կայ մեր երկրում որ
մենք չենք տեսնում կամ չենք հե-
տաքրքրում, որովհետև սովորական
են մեզ համար, բայց կուրսվաքին
տեսնում է և տեսածից ստանում
է իւր տպավորությունները և ա-
նում է իւր, շատ անգամ, ճիշտ
կարակցություններ:

Մի քանի խօսքով կարելի է ա-
ռանց սխալուելու ասել, որ կուր-
սվաքի մեր հիւրերը կըտեսնեն մեր
արտաքին կեանքի վերաբերու-
թեամբ կուրսվաքի ընտիր ճաշակ,
կերպարան մարտաբերություն և դը-
րան կից կուրս, կիսալայրենի
կեանք ասիականադարձույթով, մեր
ներքին կեանքի վերաբերու-
թեամբ կըլինան ճշտումն դէպի բարձր
գիտություն, մարդասիրական, ըն-
տիր յատկություններ, նուրբ հաս-
կացողություն ընկերական և հաս-
րակական պարտաւորութեանց մա-
սին, դրա հետ և կիսալայրենի
գաղափարներ, վայրենի բնադրու-

ների և բարբար (առաջակություններ
և անկարգ մարդասպանություններ)
որ յանկարծ տեսնելներորդ դա-
րուց անցնելով յիշեցնում է միջնա-
դարեան խաւար ժամանակները:

Այս խաւարի և լոյսի խառնու-
րը շատ պիտի զայրացնէ կուր-
սվաքիներին, բայց և անհասկանալի
չի մնալ:

Որ վայրենի բարբար, կուրսվա-
կան ընտիր նիստ ու կացի հետ,
որ ներացած ճաշակը ասիական
կուրսի սովորությունների հետ մո-
տէ մօտ գոյություն ունին, և մի-
միանց չխանդարելով, իրենց համար
կան, դա պայմանաւորուած է մեր
երկրի գրություն և իւր անցեա-
լով:

Մեր երկրի լուսնային երկիր է,
ուր բնակուում են գնադան ցիլի,
լեզուի, կրօնի և բարբ ու վարքի
պատկանող ժողովուրդներ մի-
միանց հետ և միմյանց մէջ ա-
ռաւելալ դրա վրայ, որ Գիտություն
Եվրոպայի և Սփայի միջև ընկած
կիսալայրենի է Եվրոպայի քաղա-
քակրթութեան ազդեցութեամբ:

Այն ինչ մի ուրիշ երկրում հա-
րաւի չողից հիւսիսային ցրտին
անցնելու կամ հարաւի բուսակա-
նութիւնից յետոյ հիւսիսի բուսա-
կանութեամբ ականատես լինելու
համար, պէտք է որ օրեր և շա-
բաթներ անցնեն, իսկ Գիտություն
կարելի է այդ բանին համեմակ
երկու ժամում, կարելի է տրոյի-
կական շողից անցնել և վայելել
հիւսիսային զով կղանալը և թող-
նել նուրբ, խաղողը, մինչև ան-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԿԵՆՏԵՐ ԵՒ ԳԵՐԱՆՈՒՄՆԵՐ ՄԵՆ
ԲՈՒՆԵՐԵՐ

Въ основѣ современной жизни
(մեր էլ կանոնները) и лиге-
ратуры) лежить исключительно
но мелочам... Ахъ, эти мело-
чи! Какъ чesоточный зудень,
впиваются онѣ въ организмъ
человѣка и точатъ и жугутъ е-
го... Мелочи, мелочи заплони-
ли всю жизнь (и литературу).
Щедрина.

III. ՄԵՆԵ ԵՒ ԳԵՐԱՆՈՒՄՆԵՐ

Ո՛վ գիտէ, ինչ ենթադրություններ
արած ինի իմ մասին շնորհարարի մը-
տական ընթերցողը: Եղ ինչ մարդ էր,
— երեկի մտածել է նա, — այնպիսի էր,
— իսկ բարձրագույն, իսկի յայտնի չէ, թէ
դրանից. մի ամուսնայ ընթացքում եր-
կու բանասիրական տուեց և... չըս-
ցա...

Ո՛չ, ընթերցող, ես չեմ չըսցել, ես
կամ և ապրում եմ, և առաջնայ պէս
գրում ու աշխատում: Միայն թէ հան-
գամանքներն այնպէս էին կազմուել, որ
մինչև այսօր չկարողացայ շարունակել
«Մանրութիւններ»-ս «Նոր-Դար»-ի սինակ-
ների վրայ: Եւ յետոյ — յօդուած գրելն
էլ հօ մի խաղ չէ. երբ որ ուզենաս,

ինչքան էլ ուզենաս — վաղեմ հա վաղեմ,
թուշկոտես հա թուշկոտես: Մի մոռա-
նար, որ յօդուածներս էլ ես և էլ գրում...
Եւ... մանրութիւններ են. ուրեմն՝ եթէ
այդ կեանքը և կամ այդ գրականու-
թիւնը ուղադրութեան արժանի ոչ մի
հարցում առաջ չեն բերում, ես ինչ մե-
ղաւոր եմ, որ յօդուածներին լոյս տես-
նելն էլ հոտնում է: Հօ գլխիցս չեղած
չպատահած բաներ չեմ հնարելու: Ե՛հ
որ դա մեր «ազատամիտ»-ի փեշակն է.
իսկ ես, ինչպէս, ինչպէս կարող եմ ինձ
նշանց կարգը քցել... Աստուած ազա-
տի...:

Անհրաժեշտ իրողութիւն պէտք է հա-
մարել, որ վերջին տարիներս հայ ըն-
թերցող հասարակութիւնը անդադար
զանգաւում է իւր գրականութիւնից.
այդ վերջինը համարեա ոչինչ արդիւ-
նաւետ նիւթ չի տալիս նրա սրտին և
մտքին: Միմիայն մի պարտն, Ա. Շոքա-
խանեանցն էր, որ գլուխ բարձրա-
ցրեց և ոչ մի փաստի վրայ չննուած
ճանապարհով մեր ներկայ իրա-
կանութեան առաջադիմական մի ինչ
որ մեծ քայլը ապացուցել ուզեց:

Միջ հարցին ես նուրբիլ եմ «Սան-
րութիւններ»-իս երկրորդ յօդուածը ¹⁾:
Գալով այն եղբայրացութեանը (հակա-
ռակ պ. Արաքսանեանցի պնդումներին)
որ ժամանակակից հայ գրականութիւ-
նը ²⁾ ճեռ հարա-Դար, 1897 թ., № 68.

նը ոչ թէ առաջ է գնացել 80-ական
թուականների հայ գրականութիւնից,
առաջադիմել է, այլ, եթէ ուզում էք,
ընկել է համեմատաբար, ես, ի միջի
այլոց, այնպիսի առում եմ. «ժամանակ-
կանութիւն է թողնում ինձ վրայ
ժամանակակից հայ գրականութեան դը-
րութիւնը: Չկայ և ոչ մի միջնորդական
երևութ, որով կարողանար ուրախալ
հայ ընթերցողը» և այլն:

Եւ այդ անհրաժեշտ իրողութիւնը շատ
աշխատեցի:
Սակայն ինչպիսի, ինչպէս բացատրել
ժամանակակից հայ գրականութեան
աղքատութիւնը, ինչպիսի պէտք է որ-
ենի նրա այդ ցաւալի աղքատութեան
պատճառները:

Ես այդ հարցին պիտի նուիրեմ իմ
ներկայ յօդուածը, այդ պատճառներն
ից միայն միջանկյալներով վրայ մատ-
նացոյց անելով:

Հասարակ ֆրոգա չի, երբ որ ասում
են, թէ գրականութիւնը առաջ է գա-
լիս կեանքից. մեռած է կեանքը, մե-
ռելութիւն կիզի և գրականութիւնից,
եռում է կեանքը, գրականութեան մէջ
էլ, ուրեմն, շատ հեշտ կընշմարեն այդ
կրակի բոցերը:

Ապացուցներ էք ուզում — գտնէ հա-
րեանցի կերպով աշի անցրէք այս կամ
այն դարու կեանքի ու գրականութեան
պատճառները:

Մի ժամանակ շատերը մեղադրում
էին Գեօթիկն այն պատճառով, որ նա
միշտ իրեն հեռու է պահել ժամանա-
կակից քաղաքական հարցերից, նը-
րանք միմիայն բանաստեղծի բնա-
նայ մէջ էին որոնում այդ անտարբե-
րութեան բացատրություններ: Մինչդեռ
այդ անտարբերութեամբ դէպի քաղա-
քականութիւն վարակուած էր Գեօ-
թիկն ժամանակակից ամբողջ Գերմա-
նիան, և Գեօթիկն իր իւր ազգի հա-
րազատ որդի՝ չէր կարող ուրիշ կերպ
գործել: XVIII դարու երկրորդ կի-
սում Գերմանիան ծնում էր փիլիսո-
փաներ, գիտնականներ, բանաստեղծ-
ներ, որոնք միմիայն ժամանակ ընտա-
նիքի լա հայրեր էլ էին. սակայն նը-
րանք աղքատուած չէին առաջադիմ-
ութեամբ (քաղաքական) Գեօթիկն
ոչ թէ միայն չէր հետաքրքրում այն
մեծ պատմական անցքերով, որոնք կա-
տարում էին նրա ժամանակ Եվրոպա-
յում, նա ուղղակի չէր հասկանում և
Ֆրանսիայի առաջնորդի և կամ թէ
աշխարհագրի...

Բայց ինչ կարիք կայ այդքան հեռու
գնալու: Վերջները հենց մեր Ռաֆֆին.
միջի նրա գրութիւնները կեանքի ար-
ձագանքներ չեն. չէ որ կեանքն է ստեղ-
ծել և «Գայթեր», և «Բոհեմ», և «Հա-
նա» ³⁾ A. Шаховъ «Где и его время»
էլ 26

լալեղդին... Այն, այն ժամանակ հուս-
թըրական պատերազմի օրերն էր, հայի
սիրտն ու խելը անընդհատ գործում
էին, կեանքն էլ եռում էր, և ահա այդ
կեանքի հրապարակից դուրս է գալիս
մէկը, և իւր տաղանդի, իւր ընդունա-
կութիւնների շնորհիւ արտասպառն է
բնորոշւել թղթի վրայ...

Իսկ այժմ... մեր կեանքը մանրացել
է, և այդ կեանքի հետ մենք էլ կը
մանրացնենք... Անտարբեր կացած դէպի
Եվրոպայի ասիական բաժնում կըլը-
նուող արիւնշաղող անցքերը — մենք
մանր մունք բաներով ենք աղքատ —
Ահ, պ. Գարսիստանը այս ինչ լրագրում
գրել է, թէ այն ինչ քաղաքի «ժողովական
ժողով» ին ներկայ էր 65 մարդ. նա
ստում է, 66 և ոչ թէ 65 մարդ էր
ներկայ: Եւ գրելով ազաւազներուած՝ Ա-
մերիկա գտնող այդ Գիտությունը գրում
է, գրում երկար սինակներ Գարսիս-
տի «տուր» ապացուցանելու:

Բայց ինչ էր կարծում, մեր մէջ էլ
կան առաջնորդներ, թող հենց փոք-
րիկ, կան ընդունակութիւններով օ-
ժտուածներ, սակայն իրենց ընդունա-
կութիւնները նրանք մոխում են չնչին.
աննշան վայրաբանութիւնների վրայ,
իզուր օգտնում են ե՛ր ո՛ր, և՛ էնէր-
գիւ...

Հայի կեանքը անգոյն է, դրա հետ
միասին անգոյն է և նրա գրականութիւնը:

գամ լինեն և հարաւի պտուղները և բուսականութիւնը, մի երկու ժամում բարձրանալ այնտեղ, որտեղ ոչ մի պտուղ չէ հասնում և ձիւնը թաղարորում է:

Բնութեամբ այս հետաքրքիր և կլիմայով բազմառոտ երկրում զարմանք չէ, որ հանդիպենք երրորդական լուսաւորութեան կից և ասիական վայրենի կացութիւն:

Հայրդալկայութեան դիրութիւնը, այլի դիտակներով յաճախակի մեր երկրին արած այցելութիւնները պէտք է մեզ միջոց տան այն լաւ և ընտիր ինչ որ մենք ունենք աւելի զարգացնելու և ոչնչացնելու այն վատը և վայրենին, ինչ որ նկատելի է և երրորդականներին:

Ընդունել երրորդականները լաւը, պահպանել և զարգացնել մեր մէջ, ինչ որ ունենք մենք լաւ և ընտիր, ահա այդ պէտք է լինի մեր երկրի ինտելիգենտ գաղափարով շնորհ և այդ գործի մէջն է, որ մեզ առանց որ իրենք մտածէին, աշակցում են մեզ երրորդական դիտակներ կամ դիտութիւնը սիրող ճանապարհորդները:

Ք Ր Ո Ն Ի Կ Ո Ն

Նորին Գալսեթական Բարձրութիւն Մեծ Իշխան Սեբեթ Միխայիլիչը օգոստոսի 21-ին Գեաղարքայի մեկնել է Գովկաս:

Մայրաքաղաքի թերթերն իբրեւ լուր հաղորդում են, որ Վաղարշապատ տեղիւնքից բարձրագոյն ուսումնական բանալու ինչպէս վերջնական լուծումը յետաձգւած է անորոշ ժամանակով, որովհետեւ ներկայումս հարկաւոր չափով միջոցներ չկան այդպիսի մի ուսումնարան բանալու համար:

Գեղարքայի ամսին պետական խորհրդին կընդհանրացնուի մի առաջադրութիւն, որով մտադրութիւն կայ քաղաքներն ազատ կացութեան ընդհանուր պետական կարիքների համար ներկայումս նրանցից պահանջաւոր ծախքերը: Մտադրութիւն կայ սկզբում քաղաքներն ազատ կացութեան բանալու:

Եթէ դա այդպէս է, եթէ հայի կեանքը, անշահ լինելով, չի կարողանում ստեղծել նշանաւոր գործածներ, ապա ինչ պէտք է ունել, ինչով յազգայնի հայ ընթերցողի պահանջը: Նա էլ զարգանալ, առաջադիմել է ուզում, մասաւոր և հոգեկան անուղի մեծ պահանջ է դրում:

Հարցը շատ հասարակ կերպով լուծւում է:

Ճաշի հս նստել. առանդ հաց չունենալ, գրպանում էլ փող, պէտք է հարեանից դիմես և հաց փող առնես: Արքայ է հայի գրականութիւնը, չնչին են նրա ինքնուրոյն պտուղները, պէտք է օտար զարգացած ազգերին դիմել, նրանց գրականութեան սեղանից հայ խնդրել:

Թարգմանութիւններն ամեն մի ազգի գրականութեան զարգացման համար խաղացել են առաջատար դեր... Նոր մասնաւորութիւնը որ և ինչ ազգի մէջ, ինչպէս յայտնի է, սկսում է թարգմանութեամբ և փոխառութեամբ: Մի ազգ չի կարող աշող կերպով առաջադիմել: Զանի որ նա չի ուսումնասիրել ոչ միայն իրեն չըմպատող, այլ և հետաւոր ազգերի զարգացման աստիճանները: Ոչ պատճառով վաղ թէ ուշ, եթէ հայը կամենում է իւր զարգացմամբ, էլ չեմ ասում հաւատարմել, գոնէ մօտենալ երրորդական լուսաւոր ազգերին, անշուշտ պէտք է թարգմանի և

րի և աստիճանութեան պահպանման համար պահանջաւոր ծախքերից, վերջինս միայն որոշ չափով:

Երկրագործութեան և պետական կալուածների միջնորդութիւնը մտադրութիւն ունի առանձին ուղարկութիւնը զարգանելու Գովկասում գտնուող գերմանական գաղութներ համայնական կարգերի վրայ:

Ռուսաց թուշնարութեան ընկերութեան Գովկասի ճիւղը հոկտեմբեր ամսին Թիֆլիսում, Մուշտայիի այգում թուշնարների ցուցահանդէս է բաց անում:

Լուսաւորութեան միջնորդութեան մէջ խնդր է յարուցւած հիմնելու մի ընկերութիւն, որի նպատակը պիտի լինի օգնել ժողովրդական ուսումնականներն աւարտող այն անձներին, որոնք ցանկանում են շարունակել ուսումը:

Ցեղական առև թերթերը հաղորդում են, որ Գանձակի ոստիկանական պրիստաւի օգնական Ադախբեկովը ձերբակալել է յայտնի առաջակ Ռուսի Զափար օղլուն:

1898 թ. զարմանք ներքին գործերի միջնորդութեան կից, միւս միջնորդութեանց ներկայացուցիչների մասնակցութեամբ մի յանձնաժողով կը կազմուի, որ կը զարգացնի քաղաքային դասակարգերի վերակազմութեան խնդիրը:

Լրագրների ասելով, պրոֆ. Լալդընը այլ ես չի գալ Թիֆլիս: Նա արդէն մեկնել է արտասահման:

Մյն լուրը, թէ վերջնականապէս լուծւած է հիւսիսային Գովկասում զեմստային հաստատութիւններ մայնել, շնորհաբար լրագրի ասելով, վաղաժամ է: Այդ խնդիրը ներքին գործերի միջնորդութեան մէջ դեռ ես չի յարուցւել և չի յարուցուի, մինչև որ բացայայտուի արեւմտեան Ռուսիայում զեմստային հաստատութիւններ մտցնելու խնդիրը:

Թիֆլիսի փոխ նահանգապետ Գ. Ս. Ստեփանովիչից այս օրերս, երբ նա երկաթուղով անցնելու է եղել Խաղվի վայրով, զորացել են նրա ճանապարհորդական երկու ուղուկը: Մեղուկներ

կարգայ նրանց գրականութեան պտուղները, որովհետեւ ծանօթանալով որեւէ գրականութեան ներկայացուցիչների հետ, մենք միեւնոյն ժամանակ ծանօթանում ենք և այն ազգի հետ, որին վերաբերում է գրականութիւնը:

Ես հետո եմ այն միտքը պնդելուց իբր թէ հայ գրականները թարգմանութիւններով չեն պարագլում: Ոչ, պարագլում են, իսկ երբեմն էլ շատ շատ են պարագլում: Մի քանիսն են էլ իրենց գործունէութիւնը համարել թէ թարգմանութիւնների են միմիայն նուիրում: Բայց ցարէ նրանում է, որ մեր պ. պ. գրականները թարգմանելու աշքի առաջ չեն ունենում հետեւալ երկու կարեւոր պայմանները: 1) ինչ թարգմանել և 2) ինչպէս թարգմանել:

Գէտք է այնպիսի թարգմանութիւններ տալ հայ ընթերցողին, որոնք նա ընդունակ է հասկանալ, մարտիկ, որոնք նրա հոգուն և մտքին կը տան արդիւնաւետ նիւթ: Մյն գրութեանը, որոնց մէջ նա պահանջ չի դրում, որովհետեւ չի հասկանում, որոնցով չի հետաքրքրւում, նա անտարբերութեամբ կծալի և նոյն անտարբերութեամբ էլ դէնը կը ընդի: Հայ ընթերցողը իւր զարգացմամբ դեռ ևս մանուկ աստիճանի վրայ է, նամանակնը նրա այն մասը, որ իւր մայրենի լեզուից գալի ուրիշ ոչինչ չի իմանում, և պէտք է մեծ զգուշու-

րի մէջ եղել են զանազան իրեր, արծաթի իրերի վրայ փորագրւած են անուանց «K. C.» «M. C.» սկզբնատառերը:

Ոստիկանութեան հաւաքած տեղեկութիւններից երեւում է, որ օգոստոսի 17-ին Թիֆլիսում արեւ տալուց հիւանդացի են հինգ հոգի, որոնցից մէկը մեռել է:

Խմբագրութիւնս ստացել է հետեւալ նորագոյն հրատարակութիւնները.

1) «Հետազոտութիւնը նախնեաց բանաւորների վրայ», ուսումնասիրութիւնը և քաղաքացիներ, գրեց Գ. Ղեւնդ վ. Յովնանեան, Մխիթ. ուխտէն, մասն առաջին, Վեհնա, 1897 թ., էջ 525, գինը 3 ֆր.:

2) Գրոֆ. Զ. Գէլցեր — «Համառօտ պատմութիւն հայոց», յաւելած թարգմանչին, թարգմանեց Գ. Գր. վ. Գալմիսեան, Մխիթ. ուխտէն, Վեհնա, 1897 թ. էջ 133, գինը 60 կ.:

3) Ջոնաթան Սուրիֆ — «Գովկալի բնակչութեան հարգումը իր լիպտոսների և բնորոշութեանը աշխարհներում», ռուսերէն լիպտոսար թարգմանութիւնից թարգմանեց Լ. Ադախան, հրատ. Թիֆ. Հրատ. Ընկ., Թիֆլիս, 1897 թ., էջ 195, գինը 50 կ.:

4) «Դաստիարակութիւն և ժառանգականութիւն», Մ. Գիւլեօր, թարգմանեց ռուսերէնից Ս. Մ. Վաղարշապատ, 1897 թ., էջ 278, գինը 60 կ.:

5) Միր-Գոնո - «Առանց լուրերի» չափաբերական գրութեան, Թիֆլիս, 1897 թ., էջ 64, գինը 20 կ.:

ՄԵԶ ԳՐՈՒՄ ԵՆ

ԳԱՆՁԱԳԻՏ. — Նոր ոստիկանապետը խտրել արդիւն է դէնք կրել: Ոյս օրերս Բասմալար թաղում, հասարակաց մեծ ճանապարհին երկու գիւղացիներ պատահում են երկու գիւնուորում թուրքի, որոնցից մէկի համար ենթադրում են, թէ առաջակ Մայիլը պիտի եղած լինի: Նա հարցնում է. «Հայեր, չէք վախենում», իսկ ընկերը հեռացնում է նրան ասելով. «Եկ եկ, անանում ես շունչները գնում գալիս է, զորպանները դատարկ կը լինին»:

ՐԱՆՈՆԻՑ (Գանձակի գաւառ). — Ոյս օրերս մեր դիւղից երկու գիւղացի Գանձակ գնալիս ճանապարհին հանդիպում

են մի քանի գիւնուորում թուրքերի, որոնք նրանց լաւ ծնծելուց յետոյ հրամայում են, որ ձիաների բեռը դատարկեն (ցախ է լինում բեռը) և ձիաներն իրենց յանձնեն: Գիւղացիք իսկոյն կատարում են նրանց հրամանը: Առաջակ լուց յետոյ, սիսիլով որ բանի պէտք չեն, կանչում հայերին և յետ են տալիս ձիաները: Իսկ այս գիւղի (օգոստոսի 24 ին) «Աւազգործ» կոչուած տեղում, երկու թուրք ձիաւորներ կտրում են 15 հոգի ամուսին բեռներ տանող գիւղացիների առաջ, լաւ ծնծ տալուց յետոյ կողպատում են նրանց, բայց ջօրիքը չեն տանում: Գտնում են, որ առաջակները սկզբում անցել են նրանց կողքով, բոլորին լաւ գնեցել են և տեսնելով, որ ոչ մէկը գէնը չունի, նոր ըսկսել են իրենց յարձակումը: Մենք հաստացած ենք, որ իթէ նրանցից գոնէ զէնք լինէր, թուրքերը չէին համարձակուիլ նրանց ձեռք տալ:

ՍԱՐԱԹԱՆԻՑ (Նուխու գաւառ). — Մմբող մի ամիս է մեր գիւղի երկուսները գոհ են գնում բզազաւ հիւանդութեան օր չի անցնում որ չորս հինգ մեռնող չլինի: Մենք քաղաքից 25 վերստ հեռու լինելով ոչ մի բժշկի երես չենք տեսնում և մեզ վրայ ուղարկութիւն դարձնող չկայ: Մեր միակ յօյն ու ա. պաւլէր միացել են գիւղական դաւաքները, որոնք իրենց սուր ածելիներով սկոսներ են բաց անում կողքողի ներսից և դրոյն. պատահում է որ փոքրիկ երեխան այդ անդամաւորութիւնից աւանդում է հոգին: Այսպէս անուշադիր թողւած գիւղը գրկուել է ծագակալիթ երկխաներից: Յուսանք որ, թէ և ուշ, գոնէ այսուհետեւ քաղաքից գոնէ մի անգամ բժիշկ կայցելէ մեր գիւղը: Յուսանք և սպասենք:

ԽՈՆԱԶԻՆԱԳԻՏ. — Երկու ժամանակ է ոստիկան շոգեր է անում, խաղողին բաւական վնաս է եղել: Երեխաների մէջ սաստիկ տարածուել է աչքացար և մանաւանդ հազը. տուն չկայ, որ գերծ լինի հալից և աչքացարից, երեխաները այնպէս սաստիկ հազում են որ հազը սկսուելուց հազի ևս կարողանում ուշքի գալ, արագադի պէս ձայն են հանում: Գիւղացիք չգիտեն ում դիմեն, բժիշկ ասած բանը պոյութիւն չունի այս կողմերում:

ոչ անտեղի. քանի որ այս կամ այն օտարազգի բաւել ունի հասարակական խորհրդի բաւել հայերէնից խոսափել: Բայց այդ շատերի գրութեանը լեզուն մի տեսակ խոսնուող է գաւառ, աշխարհաբար լեզուներից և գաւառական բարբառներից: Երբեմն էլ մի քանիսն լցնում են իրենց գրութեանը ներս այլ և այլ «ճճաւան» նախադասութիւններով: Նրանք գրանով փայլել են ուզում... Իսկ և իսկ ինչպէս գործաւորաբար (պրիկաչիկը) հանդիսի մէջ իւր ճճաւան կօշիկներով... Այդ բոլորից պէտք է իրեն հետեւ պահի թարգմանչին և կամ առհասարակ ամեն մի գրող: Նրա լեզուն պէտք է լինի պարզ, հասարակ, ոճը գիւրբաւորելի, որովհետեւ գրելի այդ յատկութիւններն ուղարկութիւն են գրում, ընթերցող են արտաբերում: Իսկ ընթերցողը որսում, աւազարութիւն գրանելը, նա մանաւանդ մեր խաւար երկրում, որտեղ շատերը դեռ ևս անտարբեր են գէպի «գիրք», անհրաժեշտ է...

Սյտեղ ես չեմ կարող լուծեամբ անցնել մի բանի մօտից: Իմ կարծիքով լրագրութեան պարտականութիւնն էլ է նպաստել գրականութեան զարգացմանը: Լրագրութիւնը հօ միմիայն նրա համար չի ստեղծուել, որ «լուրեր» ու ճճաւանները հրատարակուի: Ամեն մի լրագրի պէտք է ունենայ երեք գլխաւոր

ՍԱՐԱԹԱՆԻՑ — Սյտեղ պաւառում հայ մանուկների ընտանեկան դաստարակութիւնը, որի վրայ առանձնաւորապէս լինում պէտք է դարձնել: Մենք և ամեն տեղ Սյտեղայի բաւառով խօսելիս իրենց խօսքերը համարում են հայհոյանքներով: Երեխաներ այդ լուսն և ինչ պէտք է սովորել էլը էլի մօտ կապել, ես առողջ և հասնի, ես փառաց ասում է հայկազաւ առածը: Երեխաներ բացի փոքրիկներից մօտ հայհոյելուց, հենց իրենք են քաջալերում նրանց հայհոյանքի գաղաղապարձութեանը: Մայրը խօսեցնելով վարժեցնելով, Մայրը ասում է իւր նորաթոքով երեխային. «Ես ջան, ինքը քֆրդէ, բռէ ես բմար...» և Ես իւր փոքրիկը անգիտակցաբար թոթովում է մօր խօսքերը: Մայրը ուրախացած որդու առաջադիմութիւնից համբարում է նրան և նոր սովորեցնում:

Եւ այսպէս ամեն օր: Եթէ օտարական ես և հայերէն գիտեմ, անցիկ Սյտեղայի փոքրեցեանքով իւր երեխաների բերանից դուրս եկած անպատկառ հայհոյանքները և դու աւելուած կը լինես ախտաշնորհ փախել: Բայց երկար մնալով Սյտեղայում դու էլ կը վարժուես լսել և տանել նրանց: Հէյ կը փոխ Աշտարակից, մօր էք, եկէք Սյտեղայ...

Սյն թոյնը որ տեղիս հայ թայրերը ասում են իրենց որդեց հօգու և արտ մէջ ինչ դեղթափով կարելի է բժշկել: Պատասխանը բացասական է. ուսումնական եղած ժամանակ դարձեալ թիթ թէ շատ ուղարկութիւն դարձնող կար: Բայց այն էլ չկայ:

Սրբալուսն առաջնորդը մօտ օրերս Արաթումանից Սյտեղայ գալով եկել: Գեցում քարոզեց և ծնողներին յիշեցրեց նրանց պարտքը դէպքի մանկան դաստիարակութիւնը, օակայն յիշեցնել միայն բաւական չէ, պէտք է արտասանել միջոցներ պտել այդ աստի առաջնաւորութեան հայ թայրերից: Մտքը ընտանիքները և բարեկեցիկ գաւառային հայհոյել, մկրտեցէր զնոսա կրթութեան աւազանով, և դուք ապագայում կունենաք օգտակար հայ ժողովուրդ:

Սեպտեմբերի 1-ից 931 դեկտեմբերի «Նոր-Դար»-ին բաժանորդ են գրում եւ վճարում են 4 ռ. 50 կ.:

Բաժին. — «Պէ» բաժնում գեղեցում են առաջնորդները և յօդուածներ. երբեք բաժնի պէտք է նուիրուած լինի մօտ մօտ յօդուածների, թղթակցութիւնների, նամակների և կարեւոր լուրերի բնաւորութիւն կողմ գրութեանը: Երբեք բաժնի բանաւորական է. ֆէլիտներ. գա պէտք է բազկացած լինի գրութեան գրութեանը: Բեկեթիտներ, կրիտիկական, գիտական ժողովրդականացած յօդուածներ, և այլն:

Մի կողմ թողնելով առաջին երկու բաժնիները՝ ես ցաւօք սրտի պիտի յայտնեմ, որ մեր լրագրիների երբեք բաժնի, այն է բանասիրականը, միշտ աշող չէ կազմում: Միմիայն «Նոր-Դար»-ն է, որ իւր ֆէլիտներում ճշգրտութեամբ տալիս է և բեկեթիտներ և կրիտիկական և գիտական պոպուլար գրութեանը թէ ինքնուրոյն և թէ թարգմանական: Մասամբ էլ «Արձագանք»-ը կարողանում է պահպանել իւր «ֆէլիտներ» ֆիդելիտներին: Իսկ «Մը» շախի-ի գրանասիրականը-ը կատարելով խառնուրդ է: Բացի ճճաւաններից և «լուր»-ը, «Թուրքիկականութիւն» բնաւորութիւն կողմ գաղաղապարձութեանը իրենց, նա համարեալ թէ ոչինչ չի տալիս: Երբեք մի երկու անգամ թէ որ մի վէպիկ, մի կրիտիկական բան տայ այդ լրագրի, — է, փառք Բարձրոյն,

Սակայն ոչ չոր ուշադրութիւն չէ դարձ-
րել այն հանքերի վրայ, Դերբէնդցիի հե-
նարի անտարբերութիւնը անտանիկի է
ներդրացիի գանազան մարդիկ մօտ մի
տարի է, որ գնում և գալիս են այն
կողմերը, հետազօտելու Մի անգլիացի
ասում են, կապալով մեծ հողեր է վեր-
ցրել այս կողմերում Վերջինը գրեթէ
զգիւթ մի փոքրիկ են քնից և սկզբն
մտածել նախ թի մասին Բազուից մի
քանի ինքնիններն են եկել երկիրը
հետազօտելու
Հողը, ուր նախ թի հետքեր են երևում
և որը մի քանի աստիճանի հազար դն-
ետիկ տարածութիւն է բռնում, պատ-
կանում է մի մասը հարուստ Երգու-
ձալիլին, իսկ մի մասը լեզգի Ղազա-
րէզին: Մի քանի ամիս է որ Երգու-
ձալիլը միացել, պայմանաւորուել է
Բազուի թուրք Թաղիէի հետ և մի հաս-
նելէ՝ են կանգնեցրել. այժմ սպասու-
են մեքենաների և գործիքների, որոնց
ստանալուց յետոյ առաջին փորձը պիտի
անեն:
Այժմուսինց սկսած Դերբէնդի շըր-
ջակայքի հողերի գինը զգալի կերպով
թանկացել է: Ղազարէզի հողերում,
Տիֆլիզ անունով անտառ տաքցելի շըր-
ջակայքում ականատես եղալ թէ ինչ
պէտ ռամիկ ժողովուրդը ամենայն օ-
րս նախ թէ հաւաքում տակառներու
տանում գիւղերում գործածելու համար
Այդտեղ են հաշուեցի գիւղացիների ձեռ-
քով փորում 33 փոսեր մօտ մէկուկէ-
արշին խորութեամբ, որոնց մէջը լինել
էր սև նախ թի, Լեզգի գիւղացիների
ասելով իւրաքանչիւր այդպիսի փոսից
ստանալում է օրական 3—5 պուղ նախ թի
Այս նախ թի հանքերին կից է հայազգի
զօրապետ հանգուցեալ Յովհաննէս Լա-
զարեանի մի ընդարձակ կալուածքը: որ-
ունի հազար վից հարիւր դէտեալների
տարածութիւն և անցած որ պէտ թի
ռանգութիւն: հանգուցեալի որդի Պե-
ռոս Յովհաննէսեան Լազարեանի ձեռ-
քով: Այս կալուածքը միանգամայն տը-
խար տպաւորութիւն է թողնում այցե-
լուի վրայ շնորհիւ անխնամ և անտար-
բերութեան մատնուած ինչպիսի:
Ղ. Ա. Նախապետանց,
Դերբէնդ:

Ք Ա Ղ Ա Ք Ա Կ Ա Ն

ՓՐԱՆՍ-ՌՈՒՄՍԿԱՆ ԴԱՋՆԱԿՑՈՒ-
ԹԻՒՆԸ

Անգլիական մամուլը շարունակում է

մեղանից է կախում, հայի սեպականին
կամքից: Թէ որ ուզենայ հայը—լա-
թարգմանութիւններ էլ կունենայ, իս-
մաւոր ու հոգեւոր հասունութեան հա-
մապատասխան թարգմանութիւններ,
իւր ազատ գրողների գործիւն էլ
կապահովեցնի: Այդ բոլորի համար նա
կ' ինքնագործիւն ունի, և միջոց, և
կ' կարապատրաստութիւն... Միայն թէ
հասարակական կեանքի հոսանք փո-
խելն, ի հարկէ, այնքան հեշտ չէ, ինչ-
պէս, ասենք, թարգմանութիւններ ա-
նելն և կամ մի գրողի նիւթականը
սպահովեցնելը: Պետքը մի օրուայ
նիւթացում չի փոխում, միանգամից չի
կերանորոգում... Իբրեւ համար հարկա-
րոր են տարիներ, երկար տարիներ...

Չփութելով ներպայի լուսաւոր շարժ-
ման հետ մենք պէտք է աշխատենք
հետադարձ պատուաստել մեր մէջ նրա
առողջ, պողպատե ծառերը, այդ ծառե-
րի հասուն պտուղների սերմերն էլ մենք
պէտք է ցանենք բարի հողի վրայ, մեր
ձեռքերով, մեր քրտնք աքիւնով մշա-
կած հողի վրայ, որ մեր հետեւ կարո-
ւանան հնձիլ, մեզ աղորակել տալով...

Ոչինչ անպատ-
2 է կարող բերել պողպատ անապատ .
ծառայ պիտոյ է նորա բարեւոյ
նւ ապա առան հունձի ընդատիկ):
Յովհ. Լեոնեան:

(*) Ս մ բ ա տ ձ ա հ-Ա գ ի գ ե ա Ն ՀԼԵՆ

10

Типогр. А.О.Меликъ-Шахназаріянца, Головинскій просп. домъ Рейтер